

nak, arról felesleges is beszélnünk. De ez nem jelenti azt, hogy egyáltalán semmit sem tehetünk. Az egész geometriai oktatásnak Európaszerte az a hibája, hogy nem tud szabadulni Euklides előadásmódjától és ahol fel is vettek újabb geometriai eredményeket a tanításba, ezt az új anyagot is a régi módon adják elő. Itt mindenekelőtt a bevezetés elvontságán kell csökkenteni s a geometriai szemlélet fejlesztésére fektetni a főszúlyt, mert különben nem várhatjuk, hogy a közepes tanuló is könnyen megértse a geometriai tanítást.

Ezek azok a főbb irányok, amelyekben reformokra van szükség a külföldi mozgalmak vezetői szerint s amelyekben nekünk is tennünk kell valamit. De a reformoknak alkalmazkodniok kell a hazai viszonyokhoz. Itt csak azt akartuk föltüntetni, milyen okok indították a külföldi középiskolák vezető embereit a reformálás szükséges voltának hangsúlyozására. A külföldi reformtörekvések eddig sem voltak ismeretlenek hazai tanáraink előtt, sőt akadtak olyanok is, akik megpróbálkoztak a reformok megvalósításával.* Ez a próbálkozás azonban eddigelé csak a differenciál- és integrálszámítás elemeinek bevezetésére terjedt ki és szorosan alkalmazkodott a külföldi törekvésekhez. Az Országos Középiskolai Tanáregyesület ez évi közgyűlésén a külföldi mozgalmak ismertetése mellett Beke Manó dr., egyetemi tanár jelölte meg azokat a pontokat, amelyekben reformokra van szükség és az az általános helyeslés, amelylyel előadása találkozott, engedi remélnünk, hogy a mi középiskoláink matematikai oktatásán is mielőbb rajta lesz a modern műveltség bélyege és hogy az újítás meg fog felelni a mi speciális viszonyainknak.

KELEMEN I.

OLVASMÁNY SERDÜLT IFJAK SZÁMÁRA.

Szűkiben vagyunk az oly nevelő- és fölvilágosító iratoknak, melyek egyenesen serdült ifjak számára készültek. E hiány abból az általánosan elterjedt fölfogásból ered, mely szerint a tanuló nevelése közép- vagy szakiskolai tanulmányainak végeztével be van fejezve s azontúl az ifjút szabadjára eresztik. Pedig mennyi és milyen életbevágó az a mondanivaló, mely igazi haszonnal csak felnőtt ifjával közölhető!

* Próbálkozása módjáról számol be ifj. Albrich Károly nagyszebeni tanár a következő címen: «Behandlung der Funktionen im Mittelschulunterricht» Aus der Festschrift für Direktor C. Albrich zum 70. Geburtstag, 1. Februar, 1906.

Megindítottuk pl. alsó- és középfokú iskoláinkban a harcot az alkoholizmus ellen. Oly korokban figyelmeztetik a tanulókat az alkohol élvezetének veszedelmére, mikor azok nem igen jutnak szeszes italhoz és ha igen: akkor is csak keveset fogyasztanak belőle. Ellenben a főiskolákban szó sem esik a szeszes italok káros voltáról, holott ott volna igazán helyén az alkoholizmus ellen való küzdelem. A nemi életéről, a házasságról csak felnőttekkel lehet teljesen leplezetlenül beszélni. Hasonlóképpen az öngyilkosságról, az élet küzdelmeiről, az akaratéro neveléséről és számos más dologról.

A serdülteket érdeklő és velük tárgyalható e kérdésekkel foglalkozik *Paul Doumer* könyve «*Livre de mes fils*», Paris, Nuibert & Nony, 1906».

E könyv mint szerzőjének személyét, mint tartalmát tekintve, érdekes. A szerző: Paul Doumer, igazi self-made man. Atyja, ki vidéki kishivatalnok volt, korán halt meg s özvegyét és nagyszámú családját nagy szegénységben hagyta. Ekkor fia Paul Párisba ment mesterséget tanulni és beállt egy éremvésőhöz inasnak. Szabad idejét azonban, akár mint Franklin Benjamin, szellemi kiművelésére fordította. Napjában összesen 4—5 óra hosszát aludt s úgy látszik, Doumer-nak olyan a szervezete, hogy e kevés alvás elegendő neki, mert még most, mikor már 50. életéhez közeledik, sem alszik többet. Még most is, hajnalban kel fel és mikor a Páris jobb osztályaihoz tartozók munkájukhoz látanak, Doumer már elvégezte aznapi munkáját.

Kevés alvásával sok időt nyert már iparostanuló korában. Nem is maradt sokáig ezen a pályán: véső helyett tanárrá lett; később hírlapíró, majd képviselő, a mult ülészakban a francia képviselő-kamarának elnöke s a legutolsó köztársasági elnökválasztáson az egyik jelölt volt.

Ilyen tapasztalt, az élet iskolájában edződött férfiú szavát érdemes meghallgatni még pædagogiai ügyekben is. Annál is inkább, mert Doumer, kinek nagyszámú családja van (5 fia és 3 leánya), ezeknek nevelésére kiváló gondot fordított. Hisz épen a fiaival való beszélgetések, a nekik adott tanácsok szolgáltatták azt az anyagot, melyet a szóban forgó könyvben összegyűjtve találunk s amely a következő négy szakaszra oszlik: *L'homme* (az ember), *La famille* (a család), *Le citoyen* (a polgár), *La patrie* (a haza).

*

Tedd meg kötelességedet: ez — Doumer szerint — az élet-szabályok foglalatja. De nemcsak akarni kell e szabálynak megfelelni, hanem tényleg meg is kell tenni, amit e szabály követel. Ehhez azon-

ban határozott akarat szükséges, melyet gyakorlás útján szerezhetni meg. Az akarat biztosítja rendszerint a sikert. Akarat nélkül az ember a véletlen játékszere. A teljesen kifejlesztett akarat, vezetettve az ész által, ez: a jellem. Az angolok a jellemet mindennél többre becsülik. Nem úgy a franciák. Mutatja ezt, hogy a francia iskolákban a díjakat a legintelligensebb tanulóknak adják; az angol iskolákban viszont a legjellemesebbeknek.

Bátorság nélkül az akarat nem ér célt. A bátorságot, épúgy mint a határozott akaratot, gyakorlás által meg lehet szerezni. Bizonyítja ezt a több csatában résztvett katonáknak a példája, vagy azoknak a mentőknek a halálmegvetése, kik már többször mentettek meg embereket. De nemcsak ezek mondhatók bátraknak. Bátor az a gyári munkás, az a paraszt is, aki nem vesztegetvén az idejét, nem kímélvén az erejét, a munkájának él. Épúgy bátornak tartandó az az ember is, aki habozás nélkül elfogadja és viseli az élet terheit.

A gyávaság nemcsak hitványság, hanem ostobaság is. Az a katona, ki a csataterőről megszökik, jobban teszi ki magát a halál veszedelmének, mint az, amelyik ott marad. Hasonlóképen, ha valaki gyáván megszökik a munka elől, rosszabb napok elé néz, mintha munkájánál megmaradva, jövőjét biztosította volna. Gyávaság az öngyilkosság is. Csak egy esetben mentegethető, ugyanis akkor, mikor a becsületvesztésből menti meg az öngyilkost.

A bátorság egyik faja a honpolgári bátorság (courage civique). Kell, hogy az embernek legyen bátorsága kitartani saját véleménye mellett, távoltartani magát a tömeget néha elragadó oktalan áramlattoktól, kell, hogy tudjon alkalomadtán dacolni a rágalommal és ellentállni a megfélemlítésnek.

Doumer maga is a munka embere lévén, lelkes szavakkal magasztalja azt. A munka a testi és lelki épségnek a föltétele. A dolgozó ember nem nézi meg minden reggel a légsúlymérőt, nem is szemléli a tükörben nyelvének a színét. A munka jókedvet ébreszt, könnyűvé és boldoggá teszi az életet, csillapítja a bánatot és segíti elviselni az elkerülhetetlen bajokat. A restség ellenben minden bűn szülője. A gazdag ember is dolgozzék; sőt kötelessége többet és jobban dolgozni, mint más, mert hatalmasabb segédeszközökkel rendelkezik. Minthogy teheti, tegye is meg s adja magát közérdekű tevékenységre.

A fiatal ember figyelmesen s őszintén vizsgálja meg erkölcsi természetét. Franklin Benjamin e vizsgálat eredményét írásba foglalta. Doumer 18 éves korában ejtette meg magán e vizsgálatot s amit akkor tapasztalt, az azóta folyton az eszében van. Az ember kényszerítse magát szeretni azt, ami igaz, szép, jó és csak azt szeresse. Az elkö-

vetett hibákért lakolunk. Lelkiismeretünk nyugtalan, szemrehányást tesz nekünk, a legtöbb esetben tényleges büntetés is ér.

Mindenekelőtt igaznak kell lennünk. A hazugság utálatos. Aki hazudik, nemcsak megvetésre méltóvá válik, hanem kellemetlen életet is szerez magának. Hogy egy hazugságot palástoljon, egy másikat kell kigondolnia s így tovább. A hazug helyzete gyorsan tűrhetetlenné válik és ha nincs híján minden erkölcsi szeméremnek, akkor szüntelenül nyugtalan és zavart.

Meg kell vetni mindent, ami durvaság: a részegeskedést, a kicsapongást. A fiatal embernek megingathatatlan elhatározással óvakodnia kell a lealacsonyító élvezetektől. Annál szilárdabb elhatározásra van szüksége, mert a közfelfogás elnéző a mértéktelen ivás s a nemi vétkek tekintetében, pedig ilyfajta élvezetek a testi egészségnek kárára vannak, de különösen a lélek egészségének. Könnyebb, ha az ember bele sem kóstol a rossz fájának a gyümölcseibe, mint élvezésükről leszokni.

Illő tisztelettel kell viselkedni az aggyastyánok, a nők s mindazokkal szemben, kik erényeik, tehetségök, hivatalos állásuk által kiválnak.

«Az igazság és testvériség» c. fejezetben a szerző egyebek közt jó barátok megválasztását ajánlja a fiatal embernek. E választás tekintettel történjék, de aztán legyen a barátság benső és örökké tartó. Igen helyesen jegyzi meg Doumer, hogy a barátság kultusza talán az egyetlen dolog, melynek nincsenek becsmérllői.

Az állampolgár különböző jogai közül a szerző erélyes szavakkal hangoztatja a vallásszabadságot. Ha egy nemzet többsége egy valláson van, mégsem szabad korlátozni azt, aki más vallás tanait, vagy egyáltalában egy vallását sem akarja követni. Mindenkinek a meggyőződését tisztelni kell és nem szabad olyasmit cselekedni, ami másnak hitét sérti. A türelmesség: kötelesség; hisz a legkiválóbb elmék, a legnagyobb jellemek különböző vallások és vélemények közt oszlanak meg. Laplace hitetlen, Pasteur buzóg katolikus volt; Viktor Hugó egyik pozitív vallás dogmáit sem követte, de amellett istenfélő ember volt. Ki állíthatja tehát, hogy okvetlenül igaz az, amit ő vall? Mi jögon akarná a maga hitét másokra ráerőszakolni?

Az ifjú fejlessze mindenekelőtt erkölcsiségét s ezzel párhuzamosan az eszét is; használja ki tőle telhetőleg azt a szellemi erőt, melyet a természet neki osztályrészül adott. Olvasgatni kell mindenkor és minden nemzet irodalmának remekeit. Számukat Doumer körülbelül 100-ra teszi: az elolvasandók közé a jó regényeket is fölveszi. A képzőművészetek remekei szintén tanulmányozandók, annál is inkább, mert a francia középiskolákban az oktatásnak ez az ága egészen el van hanyagolva.

A test ápolására is kellő gond fordítandó. Ha az ember teste nem egészséges, ez a szellemre is befolyással van: a betegségek gyengítik, néha teljesen megbénítják az értelmet, az akaratot. Hasonlóképpen az élénk érzelmek, a szenvedélyek zavart idéznek elő a testben: nagy ijedtség, harag néha még halált is okoz.

Az erkölcsös élet visszatükröződik az ember arcán. Minden különös arcismei tudás nélkül felismerhető, első látásra a rossz erkölcsű férfi és nő, mert a kicsapongás bélyegét nyom az arcvonásaikra.

*

A könyv második szakasza a «La famille» címet viseli. A család az az alap, mely nélkül nép nem élhet, állam fenn nem állhat. Az ősök kultuszát, melyet a görögök és rómaiak is ismertek, találni mai nap több mint 500 millió keletázsiai ember vallásában. S ezzel a kultusszal együtt jár az élő szülők tisztelete is. A szerző ajánlja, hogy mindenki állítsa össze őseinek történetét, egészítse azt ki a saját élete történetével s adja át e családi történetet a fiainak. A férfikorba lépő ifjak szívére meg azt köti a szerző, hogy számítsák ki — ha ugyan lehetséges — mennyi gondot, bánatot, virrasztást, esetleg munkát okoztak anyáiknak és mennyit kellett apáiknak dolgozni, mennyit kellett nekik szenvedniök gyermekeikért! Gondolják meg a gyermekek, mennyivel könnyebb lett volna szüleiknek az élete, ha utánozták volna azokat az önzőket, kik visszariadnak a családi élet terheitől.

Az atyán s anyán kívül szeretni kell a család többi tagjait is. A család körében szeretetnek meg a becsületes ember s hasznos polgár főerényei, ugyancsak a család körében szeretetik meg a nő tisztelete. Az általános okokon kívül, melyek folytán az ember féltékenyen őrzi jó hírnevét, még egy különös ok is ösztökéli őt arra s ez az, hogy tiszta nevet akar a gyermekeire hagyni.

A második szakasz egyik legérdekesebb fejezete a szerelemről szóló. Nagyon kíváncsok, hogy minél több serdült olvassa el az e fejezetben elmondottakat, mert a mai nevelési rendszer mellett épen erről a fontos témáról nem igen nyernek felvilágosítást az ifjak. A szerelem — mondja a könyv szerzője — nem valami frivol, hanem komoly dolog. De mielőtt az ifjú ó hozzá méltó nő iránt szerelemre gyulad, tartózkodjék a kicsapongástól, őrizze meg érzelmeinek frissességét, az egészségét és méltóságát. Ha pedig huszadik életéve után kiválasztotta azt, kit feleségül akar venni, ez a választás könnyen tartja őt aztán vissza a durva érzéki ingerektől. De mielőtt az ifjú e választását megajti, hallgasson nemcsak a szívére, hanem az eszére is, válasszon olyan leányt, ki erkölcsileg és testileg egészséges.

Megnősülni, családot alapítani: kötelesség. Aki életet kapott, köteles életet is adni. A nemzett gyermekeket azonban nevelni is kell, embert kell belőlük faragni. A nem-nősülés: gyávaság. Néhány vad törzset kivéve, melyek nyomorult és förtelmes életet élnek, mindenütt dívik a családi élet. Fiatalon kell nősülni, ekkor a házasfelek a legbecsesebb hozományt: szellemök, szívök és testök frissességét és tisztaságát hozzák magukkal. De vajjon az ifjakat és leányokat előkészítik-e a házasságra? A legtöbb esetben nem, legalább a mai iskolai oktatás mit sem tesz ebben a tekintetben.

Mindjárt a házasság után készítse elő a férj fiatal nejét anyai szerepére, olvasson vele együtt oly könyveket, melyek a gyermek-egészségtannal és neveléssel foglalkoznak. A férj kötelessége rábeszélni nejét, hogy maga szoptassa gyermekeit. Az az anya, ki nem táplálja maga gyermekét, kétszeresen lakol ezért. Először nem élvezi azt a kellemes érzést, mely a szoptatással jár. Másodszor a nem-szoptatás káros hatással van az illető nő egészségére és fiatalos színére. Ha az ember néhány, az érettség korában levő asszonyt összehasonlít, legott fölismeri egészségökről, viszonylagos fiatalságukról, szépségükről azokat, kik maguk szoptatták kicsinyeiket.

Ép oly hasznos tanácsokat osztogat a szerző a társas életet illetőleg. A társaságba való járásnak — szerinte — több a rossz, mint a jó oldala. A «társaság» elfogyasztja az emberek idejét s erejét, melyeket hasznos munkára fordíthatnának. Továbbá az élvezetek, melyeket a társaság nyújt, fárasztók. Inkább tartózkodjék az ember családjá körében; otthonát néhány benső barátjának nyissa meg, de csak ezeknek. A házi tűzhely: szentély; csak azokat eresszük oda be, kik arra valóban méltók. Otthonát tegye mindenki — anyagi erejéhez képest — kellemessé. Még a szegény is feldíszítheti lakását. Legyenek mindenkinek jól megválogatott könyvei. A könyvek magukban foglalják mindazt, ami a legjobb, a legszebb s a legnagyobb az emberi elmében. A szabad idő egy részét fordítsuk egyszerű élvezetekre, oly játékokra, melyek az egészséget s a jókedvet föntartják.

*

Ez nagy vonásokban foglalatja Doumer könyve első felének. A másik felének tartalma inkább politikai és nemzetgazdaságtani színezetű; ismertetése tisztán pædagogióval foglalkozó folyóiratba nem való. Gyorsan végzek is e helyütt vele: mindössze néhány szemelvényt iktatok ide belőle. Hadđ lássák e folyóirat olvasói is, milyen irányúak Doumer-nak e tekintetben való nézetei, melyeket fiatal olvasóival közölni akart.

Minden zsarnokság súlyos és gyűlöletes, de a kollektív zsarnokság a legsúlyosabb s a leggyűlöletesebb.

Franciaország (bízvást tehetne volna hozzá: minden ország) alkotmánya annyit ér, amennyit a közerkölcsök s az emberek érnek. Egy ország alkotmánya kitűnő, ha érvényre juttatják mindazt a jót, melyet ez az alkotmány produkálhat. Viszont átkozott rossz lesz ugyanaz az alkotmány, ha elkövetik mindazt a rosszat, mely annak leple alatt elkövethető.

Minden polgár tartozik tisztelettel s engedelmességgel a törvényeknek, melyek a nemzet akaratának kifejezése. Ideértve az adóügyi törvényeket is, melyeket szintén respektálni kell.

Mint hogy a köztársaságban nincsenek sem előjogok, sem örökölhető hivatalok, ennek folyománya, hogy minden hivatal és méltóság elnyerése mindenki számára lehetséges. Elnyerhetősök egyedüli feltételei: a képesség s a tehetség. Ha az állami hivatalok betöltésénél s az előléptetéséknél politikai befolyások érvényesülnek, ezek okvetetlenül a köztisztviselők középszerűségét s azok jellemének romlását eredményezik.

A hazaszeretet hirdetésével és magasztalásával végződik Doumer «*Livre de mes fils*» című könyve, melyet minden serdült ifjú kezébe szeretnék adni. És meg vagyok győződve, hogy ugyanazt akarja majd megtenni minden tanférfit és minden szülő, aki ezt a könyvet elolvassa.

KÁLMÁN MIKSA.

A HAZAI KÖZÉPISKOLÁK HAJNALKORA.*

Békefi Remig a népoktatás történetéről írt pályakoszorús akadémiai munkájában a tulajdonképeni népiskola mellett a városi latin iskolákról, vagyis középiskoláink középkori őseiről is érdekes adatokat közöl. A középkori iskoláztatás kizárólag egyházi intézmény vala s e tekintetben meglepetéssel tapasztalhatjuk, hogy még mindig jelentéktelen községekben, főleg a szászok közt és a székely földön, 40—50 kapuszám mellett sem igen marad el az iskola s akárhány plebánussal nem rendelkező kis faluból ismerjük a tanító nevét. A polgári elem fejlődésével városainkban igen korán megalakulnak a valláson és egyházi éneken kívül írás-olvasásra, sőt a számolás és a latin nyelv elemeire is kiterjeszkedő iskolák, melyeknek végzettei mint scholariosok az 1382—1484, 1493-iki esztergomi, 1494-iki nyitrai, az 1515-iki

* A népoktatás története Magyarországon 1540-ig. Az Oltváni-díjjal kitüntetett pályamű. Irta Békefi Remig. Budapest, 1906. I—XXXIII. 1—549.